ciobănești. Capra are mască-costum din piele de oaie. Are o falcă mobilă cu care clămpănește pe durata rostirii strigăturilor. Păstorii poartă bețe ciobănești cu țurgalaua care se bat de pămînt cînd se rostesc strigăturile. Fulgerul este mascat ca și la Viflam cu fustă de femeie, coif ornamentat cu mărgele. La piept are diagonale de panglică. Fulgerul întră în casa gospodarului întrebând:

- Onorat gazdă de casă,
Oamini buni, persoană-aleasă,
Dacă bine și voiț'
Capra noastră s-o primiț'!
Taxa de la cinșpe lei în sus.

Păcuraru I:
-Zin cu capra di la munte,
De tri săptămâni trecute
Și-am vinit cu ié în sat,
Să-și câștije de mâncat,
De mâncat și-a câștiga,
Dacă oaminii i-or da.

Păcuraru' II:
-Noi sîntem din Pipirig,
Unde-ngheț' cânii de frig
Și fetile de căldură,
De stau cu jerunț' la gură.

Păcuraru' III:
- Caprele, mânca-le-ar cînii,
Că mă poartă pân tăț' stinii,
Și opincile mi-s rele,
Nu pot fuji după ele.

Păcuraru' I:
- Capra mé cu doi puiuț',
S-o suit pe lemne-n sus,
Să mânânce cucuruz,
Din grădina lui Bozuț.

Fulgeru':
-Asta-i capra cu puiuțî,
Cu care-m' cîștig bănuțî.
Noi sîntem din Cioca-Boca,
Unde-s merele ca nuca
Și stau doișpe cu măciuca,
Ca să-m omoare căpruca.

Păcuraru' II:
- Vai de mine și de mine,
Că cuțîtu' nu-i la mine
Și capra îm' vre peri
Și nu am cu ce-o beli.

Păcuraru' II:
-Noi sîntem di la Mihoc,
Unde-ngheață apa-n toc
Și piroștile pe foc.
Să zie pe furcoi,
De-i în cătane
Să zie pe sanie.
(De la Ileana Berci, 80 ani, Călinești, 1978).

Un alt descântec de măritiș am întâlnit în Budești. În noaptea de Ajun, fetele *bagă pe foc un răsteu* de la jug și descântă:

Foc,
Focuțule,
Eu oi durni,
Tu nu durni,
Te fă șerpe balaor
Cu solzii de aur,
Te du în lume,
Peste lume
La ursîtu meu anume;
Cu dinții mușcă-l,
Cu acele-mpunge-l
Să n-aibă a se hodini
Până la mine-a zini
Și cu mine s-a tâlni
Și cu mine-a povesti.
(De la Irina Râșcu, 66 ani, Budești, 1978).

După Bobotează se dezleagă și câșlegile, jocul, nunțile, clăcile, care se țin lanț până la Postul Mare.

Colecția LAZĂR TEMIAN

Obiceiuri la început de an în Vălenii Șomcutei

Vergelul

Obiceiul denumit astfel constituie un moment însemnat în cadrul sărbătorilor legate de începutul de an. În Vălenii Șomcutei, ca și în alte părți, vergelul apare ca o petrecere sărbătorească la care ia parte tineretul din sat. Obiceiul a fost studiat sporadic în decursul timpului, neexistând nici până astăzi o investigație care să trateze în profunzime tot ce ține de acest obicei. Cercetările care s-au efectuat sunt rezumative, axându-se mai mult pe descrieri sumare, fără o analiză a principalelor momente a riturilor pe care le înglobează obiceiul. Se pot aminti contribuții consemnate în revista "Familia" din Pesta (1866-1868, 1869, 1871), "Gazeta

Familia preotului Ciocaș, Cărbunar, 1914. Comunicată de MIRCEA VĂLEAN

Mătălungă groasă
Între două flocoasă.
(Proverb)

Colecția DUMITRU IUGA: Sălistea de Sus, 1980-2003

poporului" din Timişoara (1888). Mai găsim referiri ale unor autori, precum Teofil Frâncu şi Gheorghe Candrea (în *Românii din munţii Apuseni" (Moţii)*, Scrisoare etnografică cu zece ilustraţiuni, în fotografie, Buc., 1888). Dar date mai ample obţinute din mai multe teritorii, ţinuturi, zone etnografice locuite de români găsim la Simion Florea Marian (în *Sărbătorile la români*, studiu etnografic, Ed. Academiei, vol. I, Buc., 1898). Potrivit însemnărilor sale, desfăşurarea obiceiului, după informaţiile lui Elia Pop din Şomcuta Mare, ar fi următoarea:

Cu ocazia Anului Nou, feciorii se adunau cu o săptămână înainte la un loc şi se sfătuiau unde vor face Vergelul, precum şi ce muzicanţi să aducă. Apoi se alegeau dintre ei doi chemători sau soli şi un *cămăraş*, care va păstra cheile cămării cu vinars şi colaci. Chemătorii îşi făceau două beţişoare frumoase şi mergeau să le pună în ele câte o năframă aleasa inimii lor. Ei mergeau din casă în casă, unde erau fete mari şi chemau. Pe la case erau ospătaţi, iar fata îi conducea până la poartă. Unde erau fete care trebuiau să se mărite, puşcau cu pistoale. Mamele îşi pregăteau fetele frumos şi le făceau colaci. Vergelul dura două-trei zile şi două-trei nopţi. Fiecare fecior punea câte o sumă de bani pentru a se putea plăti lemnele, lumânările, vinarsul etc. Între participanţi se aflau şi părinţii (S. Fl. Marian, *Sărbătorile...*, op. cit., p. 85).

Secvenţa de început debuta prin răspunsul unuia dintre chemători, ce consta în anunţarea darurilor aduse (friptura şi colacii). Dar începutul propriu-zis al vergelului era marcat printr-o oraţie rostită de unul dintre chemători şi avea ca rol expunerea în versuri a scopului obiceiului. În timpul rostirii oraţiei muzicanţii mâncau, apoi începea jocul, care ţinea până a doua zi. În cadrul obiceiului aveau loc diferite practici rituale, care nu se terminau decât o dată cu consumarea tuturor secvenţelor obiceiului. Reconstituit astăzi pe teren, obiceiul se prezintă astfel în Vălenii Şomcutei: Ca dată de manifestare se leagă de sărbătorile Crăciunului. Ca durată în timp ţine două zile şi două nopţi, respectiv a doua şi a treia zi de Crăciun, zile în care se consumă prima fază şi continuă la Anul Nou pe o durată de o zi şi o noapte, când se consumă faza a doua. Obiceiul presupune o pregătire prealabilă. Ea constă în alegerea locului de desfăşurare (de obicei se desfăşoară la "casa danţului" - "casa vergelului", azi la căminul cultural), tocmirea muzicanţilor, pregătirea *palţauălor* chemătorilor etc.

Referitor la împodobirea palţauălor, trebuie menţionat că ele contribuie implicit la reuşita actului chemării. Pentru împodobire se folosesc planchite, busuioc şi baniţă. Împodobirea cade în sarcina fetelor cu care chemătorii sunt în relaţii de prietenie. Cu boticuţele lor împodobite, palţauăle, chemătorii merg pe la fetele de joc, de la 14 ani în sus, cu o săptămână-două înainte de Crăciun şi sunt chemate, după datină, printr-o oraţie:

Este cuvânt mândru şi frumos
De la Domnul Christos,
De la doisprezece Sfinţi Apostoli,
Acuma şi de la cămărarăşii vergelului
Care zic să vie ş-a dumneavoastră verguriţă
La vergel, amu pe Crăciun,
La-un pahar de băutură,
La mai multă voie bună,
La un danţ,
Două, tri -
Câte Dumnezău le-a rânduli
Că noi numa nu putem şti

(De la Matei Porfire, 70 ani, 1975).

În cadrul pregătirilor ce se fac, esenţiale sunt: colacii, spata şi piciorul de porc, vinarsul - "horinca" -, elemente cu rol distinct în cadrul ceremonialului obiceiului. Tot acum se aleg, dintre tizeşi, cămărarăşii. În grija lor vor fi lăsate alimentele şi băutura, la fel ei vor fi aceia care vor trimite să aducă fetele la danţ (De la Teodor Ghiţ, 40 ani, 1975).

Nici săracii,
Nici bogaţii
Nu s-or duce-n rai cu sacii.

Colecţia NICOLAE PETRICEC, Racşa, 2004

Păcuraru' I:
- Iată vine-o babă de la răsărit,
C-on colac mare-mpletit.
Taie-n două,
Dă şi nouă.

Păcuraru' II:
- Taie-n tri,
Dă şi la Andri.

Păcuraru' III:
- Taie-n patru,
Dă-i şi la Marcu.
De jucat am mai juca,
Dar afară-i noapte grea,
Noapte grea şi fără lună,
Ieşi, căpriţă, noapte bună!

De la Ionel Burnuleac, 15 ani, Sarasău, 1995

2442

Jocul caprei

Personajele sunt: Ţîganu, Capra şi Gazda. Capra are mască de capră şi-i învălită cu un ţol rău şi are zdrenţă pe ié. Ţîganu îi cu musteţă, are părul ciufulit şi-i îmbrăcat rău, ca ţâganii. Ţâganu îi ciufulit. Gazda-i îmbrăcată ţărăneşte şi are cuşmă-n cap.

Gazda:
- Măi ţîgane, nu stai la oi?
- Şidé, da' cându-s vremuri grele,
Şadă gazdele la ele.
- Măi gazdă, vinz' capra?
- Vând!
- Cu cât?
- Cu cinci sute,
Că-i de munte,
Cu steluţă albe-n frunte

Ţîganu':
- Împroşacă?

Gazda:
- Nu.

Ţîganu':
- Hai să videm.

O pipăie, apoi zice:
- Măi, asta nu-i bună,
Că-mproaşcă şi-mpunje!

Capra se lasă jos.

Gazda:
- Măi ţigane,mi-ai omorât capra.

Ţiganu':
- Nu ti teme că dacă i-oi descânta
Ie iară iute s-a scula.

Începe a descânta'
- De-i de lunea,
S-o mânânce funea.

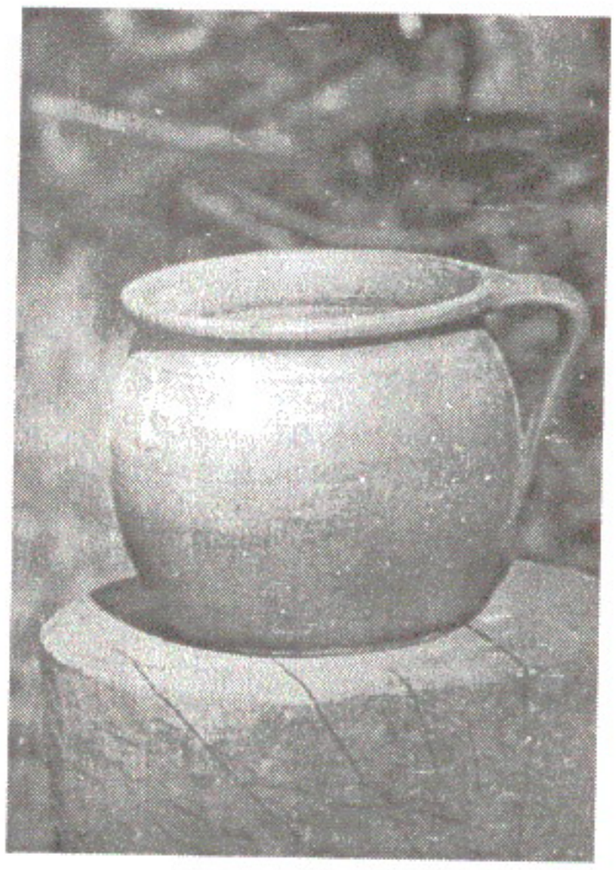

De-i de marța,
S-o mânânce franța.
De-i de miercurea,
S-o mânânce temnița.
De-i de joia,
S-o mânânce nevoia.
Dacă de vinerea
Până sâmbăta,
Nu și-a afla leacu',
Pe duminică s-o ieie dracu'!
Ai văzut că dacă i-am descântat
Ié iară s-o sculat?

De la Ioan Muntean, 12 ani și Vasile Godje, 12 ani, Onceşti, 2002

2443

Capra

Personajele: Capra, Țiganu', Românu'.

Țiganu':
- Noroc, măi române!

Românu':
- Noroc, măi țigane!

Țiganu:
- De vândut îi capra?

Românu':
- De vândut.

Țiganu:
- Cât cei pe ié?

Românu':
- Tri sute.

Țiganu':
- Vai, mai lasă, că-s sărac și-am o casă de prunci. Mai lasă-m'.

Românu':
- No, doară ț-oi lăsa-o cu două sute.

Țiganu':
- Nu-mpunje?

Odată încheiate pregătirile, începe ceremonialul propriu-zis. Participanții, flăcăii și fetele din sat, se prind în danț. Joacă perechile între care există relații mai vechi, dar partenerele se schimbă succesiv, ajungând ca feciorii să joace toate fetele venite la vergel. Dințul nu se oprește decât la miezul nopții, cu excepția pauzelor pentru odihna muzicanților. La această oră se consumă o altă secvență a ceremonialului, adică acum se pune masa. Cei prezenți consumă mâncărurile și băuturile pregătite, dinainte, de socăcițe: "La masa vergelului o adus câte-o spată de porc, ori un pticior de porc, la fel feciorii horincă, iar fetile un colac mare și coptături. Și amu se pun la masă" (De la Ioan Lupuț, 54 ani, 1975). Apoi, dințul se reia, până spre dimineață, când ceremonialul se întrerupe, feciorii conducând fetele acasă. În după-amiaza următoare se reia la fel și continuă toată noaptea. La Anul Nou urmează să se desfășoare cea de a doua fază a ceremonialului. De această dată durata în timp este mai mică, reducându-se la o zi și o noapte. Momentele desfășurării sunt identice.

Făcând o paralelă cu unele cercetări anterioare, constatăm ce a păstrat și ce a pierdut vergelul din fondul tradițional. Referitor la data de manifestare, Vălenii Șomcutei subscrie la concordanța cu alte zone, respectiv stabilitatea datei. După cum afirmă Traian Mârza și Gheorghe Petrescu, vergelul apare ca o petrecere sărbătorească de Anul Nou, fiind un "revelion țărănesc" (*Cântecul Vergelului*, în *Revista de etnografie și folclor*, Tom XIV, nr. 2, 1969, p. 138-140).

Potrivit afirmațiilor lui Gheorghe Reteganul, vergelul se face în seara zilei de 25 decembrie și în seara Anului Nou (*Jocul de Crăciun al tineretului la Căianul Mic - Someș*, în *Sociologie românească*, an III, nr. 10-12, 1938, p. 547).

Pornind de la materialul furnizat de Elia Pop în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, vergelul feciorilor din Șomcuta Mare avea loc o dată cu sărbătoarea Anului Nou sau a SânVăsâiului, cea mai însemnată pentru tinerimea română (S. Fl. Marian, *Sărbătorile...*, op. cit., p. 85 sq.). Neconcordanța dintre data de manifestare de Crăciun, la Vălenii Șomcutei, și cea de Anul Nou, după Elia Pop, poate fi o inovație, ori o tradiție cum este manifestarea de la Căianul Mic. Se poate menționa că data inițială a manifestării a fost, desigur, Anul Nou, care avea în jurul său o aureolă de obiceiuri precreștine. De fapt, după vechiul calendar, anumite manifestări legate de Crăciun, cum este colindatul, au avut loc primăvara, o dată cu începerea ciclului primăverii. Oricum, fixarea datei Crăciunului poate fi interpretată ca o infiltrare a creștinismului care căuta statornicirea în jurul acestei sărbători a cât mai multe obiceiuri pentru a-i întări rolul religios. Având în vedere prezența unor formule religioase în oația de chemare, obținem un argument în plus. În privința pregătirii similitudinile sunt unanime. Pe bună dreptate Traian Mârza și Gheorghe Petrescu arătau că obiceiul are un caracter organizat, o desfășurare ce include momente ceremoniale, personajele sale fiind investite cu atribute speciale (T. Mârza, G. Petrescu, *Cântecul Vergelului*, op. cit., p. 140).

În studiul lui S. Fl. Marian i se rezervă un spațiu destul de larg pregătirii vergelului. Descrierea pregătirilor include adunarea feciorilor, stabilirea locului, tocmirea muzicanților, alegerea a doi chemători, soli, alegerea unui cămăraș, pregătirea celor două "bețișoare (palțauă) frumoase" și chemarea propriu-zisă. La fel apare și în spațiul cercetat de T. Mârza și G. Petrescu, feciorii satului alegându-și de la Crăciun "primarii de vergel", adevărați regizori ce veghează la buna desfășurare a petrecerii. Aceștia aleg locul, casa de vergelat, persoana cu rol de oficiant al ceremoniei. Ei vor invita fetele și vor tocmi muzicanții, se vor îngriji de mâncare și băutură (T. Mârza, G. Petrescu, *Cântecul Vergelului*, op. cit., p. 140).

Localitatea cercetată de noi, Vălenii Șomcutei, atestă și ea un caracter

Am o vacă a făta
Și viețelu din ié
Încă-i a făta.

(Prund)

Colecția DUMITRU IUGA; Sălișteа de Sus, 1980-2003

organizat al obiceiului, constând în alegerea chemătorilor, stabilirea locului, tocmirea muzicanților. După S. Fl. Marian actul de începere al ceremonialului, petrecerii, este marcat prin rostirea unei orații de către unul din chemători: "O, Doamne Sfinte, mulțumescu-ți că ne-ai învrednicit a ajunge acest An Nou. Dar, după datina din moşi strămoşi, făcându-se în satul nostru Vergelul întru bucuria Anului Nou, fiind şi eu chemat, iacă, mă răspund întru lauda lui Dumnezeu şi în cinstea a toată tinerimea:

C-un colac de grâu frumos
Ca pelița lui Christos
Şi c-o bute de vin
Cine-a bé să n-aibă chin,
C-o bute de băutură -
La câți le va umbla prin gură
Toți să strige la Christos
Să ne fie de folos,
Să ne dea noroc la toți;
Butea-i legată cu cercuri
Să ne fie până miercuri".

(S. Fl. Marian, *Sărbătorile...*, op. cit., p. 185).

În momentul încheierii orației, muzica începe să cânte şi flăcăii şi fetele se prind în joc.

În Vălenii Şomcutei, datorită dezagregării sale, obiceiul a renunțat la orația de începere.

Ca manifestare, vergelul se individualizează ca obicei complex unde fiecare secvență, fiecare rit avea un rol bine determinat. Se poate remarca marea asemănare a obiceiului cu nunta. Anumite secvențe merg pe această linie până la identificare. Este suficient să amintim cele două personaje, chemătorii, care au însemne tradiționale, împodobite în manieră foarte asemănătoare cu nunta. Asemănarea poate fi exemplificată şi mai convingător dacă analizăm acțiunea chemării, prin care cei doi aleşi merg pe la casele oamenilor şi rostesc o orație de chemare întocmai ca la nuntă. Cercetările anterioare consemnează şi ele orații de chemare la vergel, care se pot identifica aproape total cu cele de chemare la nuntă:

- Cinstită gazdă, cinstită găzdoaie,
Noi pe laiță ne-am pus
Şi cuvintele nu le-am spus,
Noi pe laiță ne-am aşezat
Şi cuvintele nu le-am dat.
Aveți un copil sau doi,
Sau câți v-a rânduit Dumnezău,
Cu numele...(se zic numele)
Mâine dimineață frumos să se gătească
Şi la a noastră bere să călătorească,
La un pahar de băutură
Şi mai multă voie bună!

(Gh. Reteganul, *Jocul de Crăciun...*, op. cit., p. 547).

Spre deosebire de orația bine realizată artistic citată mai sus, S. Fl Marian reproduce, după Elia Pop din Şomcuta Mare, o variantă deosebită, mai prozaică şi impregnată cu mai multe elemente religioase:

Este cuvântul lui Dumnezeu întâia oară,
A doua oară a celor doisprezece Apostoli,
Apoi al Maicii Preacurate,
Toate de Dumnezeu sunt lăsate.
Aşa zic şi feciorii din acest sat:
Mulțumim lui Dumnezeu că ne-a ajutat
De-am ajuns la acest praznic strălucit al Anului Nou!
Pentru bucuria acestui praznic
Socotitu-ne-am a face o veselie,
Un Vergel în casele lui (Cutare)
La care prin rostul nostru sunteți rugați şi d-voastră,
Cinstite gazde, a slobozi pe tânăra d-voastră mlădiță să ieie parte,
Să strigăm la Christos să ne dea noroc la toți!
Iertați, cinstite gazde, că nu ştim vorbi aşa precum s-ar cuveni
La nişte oameni aşa de omenie cum sunteți d-voastră!

(S. Fl. Marian, *Sărbătorile...*, op. cit., p.76).

Varianta citată este mai degrabă o improvizație, cum se întâmplă deseori la nuntă sau în alte ocazii, când sunt aleşi pentru funcția de staroste

---

O tacă
Face cât o vacă.

Colecția DUMITRU IUGA, Săliştea de Sus, 2002

Românu':
- Nu-mpunje.

Țiganu':
- Dă lapte?

Românu':
- Dă.

Țiganu':
- Nu-mproaşcă la muls?

Românu':
- Nu.

Țiganu':
- Grasă-i?

Românu':
- Grasă.
Când dă cu capu' pe spate, moare capra de grasă.

Țiganu':
- Mânâncă?

Românu':
- Mânâncă şi lemne.

De la Gheorghe Bălin, 11 ani, Berbeşti, 1991

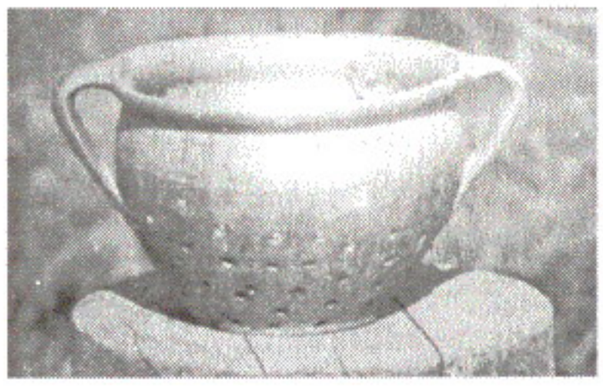

2444

Jocul caprei

Echipamentul şi recuzita: personajele poartă costume țărăneşti. Capra poartă mască din piele de oaie şi are un cap de capră cu falca de jos mobilă care clămpăne. Personajele au bote cu zurgălăi cu care bat în pământ în timpul rostirii strigăturilor.

Unul întreabă gazda:
- Onorat gazde de casă,
Familie, persoană aleasă,
Sunt trimăs ca vestitori,
Di la a mei poruncitori.
Dacă bine şi voiț',
Capra noastră s-o primiț'.
Şi-acum spune, gazdă-aleasă,
Ne primiț' cu capra-n casă?
Da sau nu?

Gazda:
- Da.

Toți:
- Capra albă, galbănă,
Stă în pod şi deapănă

Şi să roagă rugului,
Şi să-nchină cucului.
- Cucule, măria ta,
Am venit la dumneata,
Să-m dai calu' şi iapa,
Să-m' dai cal, de călărie,
Că mă duc la cununie
Că să-nsoară Păducel,
După fata lui Cârcel,
Cu o mâţă, cu o cârţă,
Cu tri feluri de sămânţă,
Pe ulița satului
La casa bogatului.
Ieşi, bogate, şi ne vez',
Că suntem în haine verz',
Hainele, de la cetate,
Di la Ocna cumpărate,
Cu tri bani şi giumătate -
Capra-i bună şi de lapte.

De la Gheorghe Bălin, 11 ani, Berbeşti, 1991

2445

Strigături la jocul caprei

Ci, ci, ci, căpriţă, ci!
Că la toamnă ti-i pârci,
Şi la iarnă ni-i făta,
Tri ieduţ',de-a jemenea:
Unu negru, unu' sur,
Unu' cu gaură-n cur.
Capra me-i din Burdujeni,
Şi-i iernată cu coceni
Şi-i vărată cu tărâţă
Şi i-s ochii ca la mâţă.
Asta capră îi cornută -
Să ne dai hârtii de-o sută.
Asta capră nu-i berbece -
Să ne dai hârtii de zăce.
Asta-i capră cu opinci -
Să ne dai hârtii de cinci.

De la Ilişca Bilaşcu Ilişca, 55 ani, Petrova, 1999

2446

Sorcova

Cu sorcova umblă coconi de vo cinşpe ai, umblă de Anu' Nou. Când lovesc cu crenguța aceie, ce-i sorcovă, zîc:

Sorcova,
Vesăla,
Să trăiţ',
Să-mbătrâniţ',
Să ajunjeţ' ce doriţ',
Să trăiţ',
Să înfloriţ',
Ca merii,
Ca perii,
În mijlocu' primăverii.

De la Todora Tomoiagă, 60 ani, Moisei,2000

indivizi mai puţin dotaţi, iar aceştia recurg la improvizaţii.
În Vălenii Şomcutei, chemarea la vergel încă mai persistă în variante modeste ca realizare artistică, alternând versul lung prozaic, cu versul obişnuit, popular şi unde influenţa religioasă merge în nota caracteristică a variantei inserate de S. Fl. Marian.
Pentru colectivitatea satului obiceiul joacă un rol multiplu, lucru ce rezidă din analiza funcţională a acestuia. În esenţă, vergelul este un obicei în care riturile de trecere sunt coroborate cu cele de iniţiere. Cercetătorii T. Mârza şi G. Petrescu arată clar că la vergel iau parte de regulă flăcăii şi fetele de măritat pentru a-şi încerca norocul în privinţa căsătoriei (T. Mârza, G. Petrescu, *Cântecul Vergelului*, op. cit., p. 140). Deci, un prim scop care se urmăreşte de către colectivitatea sătească prin acest obicei este obţinerea de căsătorii în câşlegile care încep.
Jocul din cadrul vergelului are rolul de a apropia mai mult partenerii care s-au cunoscut dinainte,cât şi pe cei care se cunosc pentru prima dată la această manifestare. În localitatea cercetată, ca şi în alte părţi, sunt prezenţi şi părinţii. Cu această ocazie au loc înţelegeri între două familii în privinţa perfectării unei posibile căsătorii, după ce, în prealabil, ei au urmărit comportamentul fetei sau băiatului cum s-au prezentat la vergel. Riturile de iniţiere se evidenţiază acum foarte bine, mai pregnant decât la jocul duminical, deoarece, potrivit tradiţiei, nu are voie să lipsească de la vergel nici o fată ajunsă în pragul căsătoriei. Flăcăii mai în vârstă au acum rolul de iniţiatori ai celor mai tineri, aceştia sunt introduşi în joc şi prezentaţi fetelor tinere în vederea legării unor prietenii. În anumite momente, cum este pauza pentru odihna muzicanţilor, cei tineri stau tot împreună.
Dar obiceiul are în primul rând o preponderentă funcţionalitate magică. Şi la Vălenii Şomcutei, ca şi în alte părţi, nici o fată nu se prezintă fără colac, acesta fiind însemnul bogăţiei, la fel ca şi în cadrul altor obiceiuri. Prezenţa colacului ne trimite la obiceiul colindatului în care un moment esenţial este începutul colacului.
Insistând pe rolul premarital al vergelului, cercetătorii T. Mârza şi G. Petrescu citează exemple semnificative de practici rituale, de ghicire a norocului în căsătorie: "în prezenţa birailor, fetele şi flăcăii pun în două cofe, sau în două farfurii, inele. Acoperit cu un cearceaf, goga amestecă inelele cu ajutorul unor vergele. La ultimele versuri ale cântecului vergelului, goga scoate fără a alege câte un inel din fiecare cofă, farfurie, posesorii lor urmând a forma o pereche. Procedeul se repetă. Se întâmplă ca sorţii să coincidă cu dorinţele lor şi, în acest caz, goga este dibaci pentru a potrivi perechile. După datină, regula este ca perechile statornicite să petreacă toată noaptea şi în ziua de Anul Nou. Un refuz de o parte şi de alta e sancţionat prompt de colectivitatea tinerilor" (T. Mârza, G. Petrescu, *Cântecul Vergelului*, op. cit., p. 141).
Rituri de acest gen trimit la şezătoare sau la alte numeroase practici magice ale fetelor de ghicire a ursitului sau de măritiş. Vergelul, ca obicei, este şi o modalitate de urare, fapt ce reiese din oraţia de chemare, dar şi din cea de început a ceremonialului pe care localitatea Vălenii Şomcutei nu o mai păstrează. Cum în mentalitatea populară urarea este tradiţională, prin aceasta se dobândeşte un plus faţă de urarea pentru rod bogat şi prosperitatea în anul care vine.
Nu putem omite implicaţiile sociale ale obiceiului, fiind un prilej foarte important de întâlnire a feciorilor şi fetelor de măritat. Acest cerc al celor neînsuraţi se poate omogeniza şi suda mai bine, întrucât ceremonialul este de lungă durată, prevăzut parcă anume pentru o mai bună cunoaştere reciprocă, o apropiere şi împrietenire între tineri. Pe de

---

Burta mé *Fusu meu*
Pe burta ta, *În buricu tău.*

Colecţia DUMITRU IUGA; Săliştea de Sus, 1980-2003 *(Pietrile de moară)*

altă parte, obiceiul face ca această colectivitate să fie alcătuită din mai multe straturi, în localitatea cercetată participă şi cei vârstnici, dar şi tinerii însurați, pâna la treizecişicinci de ani, care au voie să joace până la miezul nopții. Prezența păturilor vârstnice la ceremonialul obiceiului are, ca şi în alte ocazii, un rol pozitiv pentru menținerea armoniei şi a bunei convieţuiri colective.

Deşi obiceiul a avut rosturi funcționale multiple, noile prefaceri ale vieții materiale şi spirituale a oamenilor au produs mutații în conştiința acestora, care se relevează tocmai prin analiza stadiului actual de evoluție al obiceiurilor, datinilor şi tradițiilor.

Vergelul actual din Vălenii Şomcutei apare tot mai văduvit de elementele lui esențiale care îi dădeau valoare, spectaculozitate şi frumusețe. Astăzi nu mai păstrează practicile rituale de odinioară, reducându-se în esență la o simplă petrecere cu mâncare şi băutură, dar care respectă data de manifestare, durata şi puține secvențe din obiceiul anterior. Se poate vorbi despre vergel astăzi ca despre un fel de bal țărănesc, ce se desfăşoară strict pe latura divertismentului la căminul cultural, a doua şi a treia zi de Crăciun şi de Anul Nou. Se păstrează atribuțiile tizeşilor numai în ceea ce priveşte buna organizare a petrecerii şi angajarea muzicanților. Masa care se serveşte la miezul nopții nu păstrează ceremonialul de altădată. Ea este mult simplificată, reducându-se la servirea prăjiturilor şi a băuturilor. Esențial rămâne caracterul colectiv şi eventuale perfectări de căsătorii care vor avea loc în câşlegi.

SânVăsâi

Amploarea deosebită a sărbătorilor de iarnă este completată cu practici pe care le săvârşesc fetele nemăritate cu scopul de a-şi aduce pețitori, de a grăbi măritişul, "de a-şi vedea orânda".

În Țara Chioarului aceste practici aveau răspândire destul de mare, ele conservându-se şi în Vălenii Şomcutei aproape până în zilele noastre, ce-i drept sporadic şi având un caracter tot mai intim. Consemnarea practicilor cu ocazia SânVăsâiului e făcută prima dată de către S. Botezan în "Familia", folosind o informație de la învățătorul Elia Pop din Şomcuta Mare. Aici se spune că în seara de SânVăsâi fetele se duc şi *numără parii* dintr-un gard de nuiele pentru a afla cum le vor fi bărbații. Numărătoarea este inversă, de la 9 la 1. Ajungând la unu, înstruță parul cu panglici, verdeață (bărbânoc). Dacă parul e drept şi scorțos, bărbatul va fi frumos, dacă e belit de coajă va fi sărac (S. Fl. Marian, *Sărbătorile...*, op. cit., p. 123, apud "Familia", an V, Pesta, 1869, p. 49 sq.).

Folosind aceeaşi informație, S. Fl. Marian arată că fetele din aceste părți *numărau stelele* de la unu la nouă, rostind:

O stea,
Două stele,
O stea cu trei stele...

şi tot aşa, până ajung la a noua stea, când zic:

Această mândră stea Este orânda mea.

Dacă steaua este frumoasă, va fi un fecior frumos, dacă e înnorat, în acel an nu vor fi nunți multe.

După ce termină de numărat stelele, merg *în livadă cu un ac, pâine şi sare; împung într-un păr la rădăcină*, rostind de trei ori vraja:

Mă luai din casă, La mine să pornească.
Di la masă, Mă uitai în sus -
Cu ochii ochind, Nu văzui nimic;
Cu sprâncenele amăgind, Mă uitai la Răsărit -
Toți feciorii la mine să gândească, Văzui un păr mândru înflorit

2447

Chiralexa

Cu chiralexa umblă coconii. Umblă mai mulț', câteodată şi zăce şi cinşpe. Tăț au străiț'. Îmblau înaintea popii cu tri, patru căşi mai înainte. Ştiei că nu-i departe când sosău coconii cu Chiralesa. Când vineu aruncau grâu din straiță şi strîgau pe melodie:

Chiralexa-i, Doamne,
Grâu de primăvară
Şi-n pod şi-n cămară
Şi-n tindă şi-afară.
Câț' cărbuni în vatră,
Atâția pețitori la fată.

Dacă nu erau fete nu zîceu "Câț cărbuni în vatră". Da coconii ştieu dacă este fată la casă. Gazda le dădé nuci, alune, mere şi colaci.

De la Ileana Pop, 73 ani, Deseşti,2000

2448

Tiralexarii

Demult umbla înaintea popii tiralexari, prunci cu străiț. Popa rămâne mai în urmă, pruncii vineu la şatră şi strîgau:

Tiralexa-i, Doamne,
Grâu de primăvară
Şi-n pod şi-n cămară
Şi pe din afară.
Câte paie pe coteț,
Atâța boi şi cai să-aveți'.
Câț' cărbuni în vatră,
Atâția pețitori la fată.

Gazda le da mere, nuci şi colaci. Nucile şi alunele le arunca şi copiii săreu şi le culeieu şi le puneu în straiță.

De la Maria Utan, 78 ani, Vălenii-Maramureşului, 2003

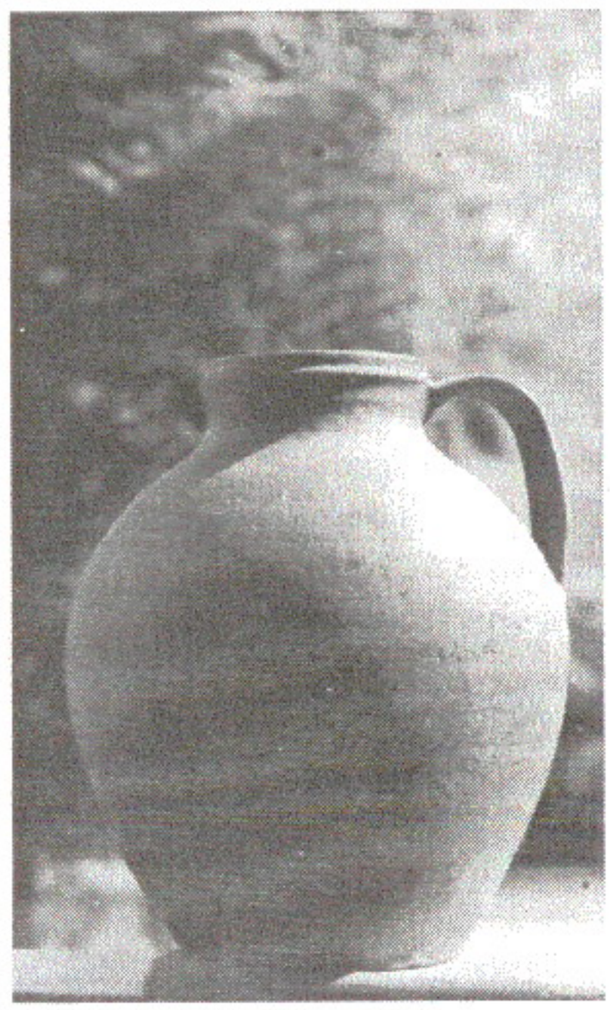

Duşmanul înțelept
I mai bun decât prietenul prost.

Colecția AUGUSTIN MICU, Cicârlău, 2002

ANA OLOS

Traduceri din folclorul maramureşean

(Din volumul în curs de apariţie *Folclor din Maramureş/Folklor from Maramureş*)

2449

DE SOARE SĂC

Să luară
Pasăre de hier,
Cu clonţu de hier,
Cu pene de hier,
Să dusără-n pădure de hier,
Făcură cuibul de hier,
Uouară uoauă de hier,
Scoasără puii de hier;
N-are puii cu ce-i hrăni,
N-are puii cu ce-i vre(d)nici -
Să cântă cu glas mare până-n ceri,
Cu lacrămi până-n pământ;
Nime-n lume n-o auzî -
Fără Maica din poarta ceriului:
- Ce te cânţ, tu, pasăre,
Ce te vaieţi?
- Cum nu m-oi cânta,
Cum nu m-oi văieta,
Că m-am dus în pădure de hier,
Şi mi-am făcut cuibu de hier,
Şi mi-am uouat uoauă de hier,
Şi mi-am scos puii de hier,
Şi n-am puii cu ce-i hrăni,
Şi n-am puii cu ce-i vre(d)nici!
- Nu te cânta,
Nu te văieta,
Du-te la (N.)
Că i soarili pân cap,
Soarili pân răceală,
Soarili pân osteneală,
Pân mâncare fără saţ,
Pân băutu apii,
Pân suflatu vântuli;
Du-te culejă-i-l
Alejă-i-l,
Din creştetu capului,
Din cârligu nasuli,
Din faţa obrazuli -
Să rămâie mnic,
Cât on grăunţ de mac,
În şepte desticat.
Şi la puii tăi dă-i,
Puii tăi hrăneşte-i,
Puii tăi vreniceşte-i,
Puii tăi zburătăceşte-i,
(N.) să rămâie curat
Şi luminat -
Tată bun ce l-o făcut,
Maică bună ce l-o născut.
Leacu de la Dumnezău,
Cuvântu să hie a mnieu.
Şi su(b) păr
Era un bou sur, mare,
Şi pe bou
Nouăzecişinouă de ucenici negri,
Sângele i-l beu,
Oasele i le sfărmau,
În strat de moarte-l lăsau.
Eu din gură aşe am grăit:
- Lăsaţi, voi,
Nouăzecişinouă de ucenici,
Boul este bătrân,
Nu-l chinuiţi,
Nu-l trudiţi,
Sângele nu i-l beţi,
Oasele nu i le sfărmaţi!
Şi vă duceţi, voi,
Nouăzecişinouă de ucenici,
Unde voi veni eu;
Vă duceţi la (cutare)
Cu nouăzecişinouă ace
Împungătoare;
Împungeţi-l,
Străpungeţi-l
Cu nouăzecişinouă de suliţi
Sulităţoare,
Însuliţaţi-l,
La mine mânaţi-l,
Că până ce vă veţi duce
Vă făgăduiesc
Şi vă voi da
Ptită şi sare
Şi douăzecişicinci metane;
De vă duceţi
Şi mi-l aduceţi!
Nu-i daţi stare a sta,
Mâncare a mânca,
Popas a poposi,
Vorbe a vorbi,
Nici cu mamă,
Nici cu tată -
Făr' cu mine
Întâiaşi dată.

Sfârşind cu pomii şi ieşind din grădină, se duc până la râu sau pârâu, iar dacă e înghetat fac în el un produh, apoi încalecă pe un cârnaţ, ce-l aduc anume de acasă, şi, alergând în jurul produhului, zic:

SânVăsâiu tărcat,
Dă-mi, Doamne, bărbat
Că de nu-mi vei da
Eu m-oi înfrupta.

Din cârnaţ vor da peţitorilor pe care îi vor lua de bărbaţi (S. Fl. Marian, *Sărbătorile...*, op. cit., p. 123, apud "Familia", an V, Pesta, 1869, p. 49 sq.).

Obiceiul apare consemnat şi în ziarul "Chioarul", dar numai practica de la pârâu, cu aceleaşi versuri, exceptând ultimul care apare : "Eu te-oi înfrupta", în loc de "Eu m-oi înfrupta" ("Chioarul", an I, nr. 8, 20 apr. 1930).

Obiceiul cercetat de noi în Vălenii Şomcutei se prezintă astfel:

Fetele care sunt mai bătrâne şi vor să se mărite, se duc la râu şi fac un produh. De acasă îşi iau un cârnat şi, pe deasupra produhului, într-o anumită poziţie, învârtind cârnatul printre picioare, rostesc:

SânVăsâi tărcat,
Dă-mi, Doamne, bărbat
Că de nu mi-i da
Cu aiest cârnaţ m-oi înfrupta.

După ce spun de trei ori aceste cuvinte, merg acasă ca să-şi viseze peste noapte orânda. Cârnatul îl frig şi-l dau la cel dorit (De la Iuliana Petruş, 66 ani, 1975).

Tot acum se obişnuieşte să se ia, de către fetele nemăritate, "spămă di pa on căruţ di spămă, pe care sa fac tri noduri şi sa pun pe prag" (De la Ana Mărieş, 42 ani, 1975). După ce vor intra feciorii, fata va merge şi va lua aţa respectivă. Împreună cu o frunză de muşcată, va fi pusă într-o batistă, iar, când se va culca, le va pune sub cap ca să viseze cu cine se va mărita.

Se poate observa imediat, comparând riturile ocazionate de sărbătoarea Anului Nou, că toate aceste practici sunt subordonate aproape aceloraşi scopuri: prevestirea timpului căsătoriei, a viitorului soţ, a stării materiale a acestuia. Cercetarea lui S. Fl. Marian este în măsură să ateste persistenţa în zonă a unor numeroase şi variate practici rituale, derivate din dorinţa de realizare a căsătoriei. Astăzi puţine din aceste practici se mai păstrează, iar, faţă de atestările anterioare, a rezistat până astăzi doar practica de ghicit de orândă, bogată în secvenţe şi elemente rituale, dar şi asupra acesteia timpurile moderne şi-au pus patina, astfel că apare

---

Baba stă
Şi moşu dă.

Colecţia DUMITRU IUGA: Săliştea de Sus, 1980-2003

(Pitua)

mult simplificată, rămânând vie doar secvența a treia, unde elementul magic folosit, cârnatul, se dă spre consum feciorilor doriți ca soți în căsătorie. Aceste practici ritualo-magice sunt obișnuite foarte adesea în șezătoare. Practicarea lor la Anul Nou, cât și în alte ocazii de peste an, vine să întărească fermitatea și statornicia dorinței de mariaj în colectivitatea sătească. Elementele componente ale acestor rituri sunt comune, în general, tuturor obiceiurilor. Cel al număratului parilor, cât și prima secvența de SânVăsâi, sunt axate pe credința în puterea magică a cifrei trei: parii se numără până la nouă, stelele la fel. Alteori, atât practica magică, cât și elementele sau vraja rostită sunt împrumutate din poezia descântecului. Explicația devine convingătoare, de vreme ce știm că în tipologia descântecului intră descântecul de dragoste, cel de ursit și de făcut pe orândă. Textul inserat de S. Fl. Marian, care urmează număratului stelelor, nu este decât un descântec de dragoste, dar pe care autorul îl numește vrajă. Cât privește elementele folosite - ac, pâine și sare - acestea sunt folosite mai întâi în descântece, dar și în riturile altor obiceiuri: colindatul, vergelul, cununa la seceriș și, mai ales, la obiceiurile legate de principalele momente din viața omului.

Interesant este de semnalat prezența cârnatului ca element mijlocitor al săvârșirii unor acte magice. Cârnatul este un simbol sexual, falic. Referitor la anticiparea calităților celui sortit ca soț, această reprezentare se realizează prin tehnica analogiei, care știm că este specifică descântecului. Astfel, calitățile parului numărat în dreptul cifrei respective urmează să coincidă pe planul vieții reale cu cele ale individului sortit ca soț. Practica efectuată la copca făcută în gheață conduce spre o cerință legică a descântecului. Se cunoaște că unele practici (de ex. Descântecul de deochi) cer folosirea apei curgătoare neîncepute. Ca o tendință semnificativă pentru tăria încrederii în căsătorie, practicile fetelor sunt tocmai contopirea mai multor elemente de limbaj, care trimit tot la descântec. Unor anumite gesturi li se alătură formula orală: " SânVăsâi tărcat/ Dă-mi, Doamne, bărbat/ Că de nu mi-i da/ Eu m-oi înfrupta".

Observăm că localitatea cercetată mai păstrează unele practici legate de visarea orândei, cum este cea descrisă mai sus și unde ața înnodată amintește de descântecul de legat, care se practică în cazul înmormântării, la groapă, înainte de înhumare.

Astăzi aceste practici au început să devină mai rare: "Se poate să mai facă unele fete, care se mărită mai greu, da' nu putem ști. Da', de fapt, fetele de-amu mărg la școală și nu știu atâtea câte s-o știut mai demult"

(De la Maria Mihașca, 36 ani, 1975).

Cristian Tureanu: La lucru - copiii ceramistului Burnar Tănase Cocean, Săcel, 2001

Dragoste cu sila
Nu se face.

Colecția AUGUSTIN MICU, Cicârlău, 2002

CHARM AGAINST HEADACHE

It set off,
A bird of iron,
With a beak of iron,
With feathers of iron.
It went to a forest of iron,
It built a nest of iron,
It laid some eggs of iron,
It hatched nestlings of iron;
It has is nothing the nestlings to feed,
It has nothing the nestlings to give.
The bird's cry goes up to the heaven,
Its tears pour down to the earth;
No one hears it in this world -
Except the Holy Mother at Heaven's gate.
- Why dost thou cry so, iron bird,
Why complainst thou?
- How could I not cry,
How could I not complain,
Since I came to the woods of iron
And made my nest of iron
And laid my eggs of iron
And hatched my nestlings of iron,
And I have nothing my nestlings to feed
And I have nothing my nestlings t o give.
- Stop crying,
Stop complaining.
Fly to ...
He's got the sun in his head,
The sun by catching cold,
The sun by overwork,
By eating greedily,
By drinking hastily,
By breathing windily;
Fly there and find it,
Fly there and pick it,
From the crown of the head,
From the hook of the nose
From the cheeks of the face -
Make it small,
Like a poppy seed
Into seven split
And give it to thy nestlings,
Feed thy nestlings,
Grow thy nestlings,
Set free thy nestlings,
So that *he* becomes clean
And full of light.
Good father who made him,
Good mother who gave birth to him.
The cure comes from the Lord,
Mine is only the word